

2017

Pelko Pohjois-Karjalan Venäjä-keskustelussa ja -uutisoinnissa

Oivo Teemu

Labyrintti ry & Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys

<info:eu-repo/semantics/article>

<info:eu-repo/semantics/publishedVersion>

© Author

All rights reserved

<https://lahde.journal.fi/article/view/67824>

<https://erepo.uef.fi/handle/123456789/6139>

Downloaded from University of Eastern Finland's eRepository

Pelko Pohjois-Karjalan Venäjä-keskustelussa ja -uutisoinnissa

Abstrakti

Suomalaisten Venäjä-kuvista on keskusteltu melko paljon, minkä seurauksena julkisten keskustelufoorumeiden Venäjä-keskustelut kääntyvät usein käsittelemään itseään. Pitkälle kehittyneissä Venäjä-keskusteluissa on tunnistettavissa pitkä historia: Venäläisyys on ollut lähes koko suomalaisuuden itsetietoisuuden historian ajan keskeinen ”toinen” Suomen kansalliselle identiteetille. Tämä näkyy myös Pohjois-Karjalassa, missä Venäjän läheisyys on osa arkipäivää. Moni maakuntalehti Karjalaisessa ja internetin Suomi24-keskustelufoorumilla Venäjä-keskusteluun osallistunut piti itäistä rajanaapuria lähiperspektiivissä mahdollisuutena, mutta suuressa mittakaavassa uhkana. Venäjä-kuvien pelkoon liittyvistä piirteistä ilmenivät yhtäältä vieraus, erilaisuus, tuntemattomuus sekä toisaalta vaihtelevissa määrissä kyseenalaistetut historian ja ajankohtaisuutisoinnin tulkinnat.

Avainsanat: pelko, Venäjä, toiseus, raja, turvallisuus

Johdanto

Uutisista ja populaarikulttuurista on helppo tunnistaa pelon elementin merkityksellisyys¹ eikä tämän perusteella ole yllättävää, kuinka se sävyttää voimakkaasti myös monia julkisten foorumeiden keskusteluja. Pentti Raittila² on nostanut tutkimuksestansa esiin, kuinka hänen haastattelemansa suomalaiset kertoivat Venäjän uhkakuvista erityisesti toisten ihmisten näkemyksinä. Kyseisestä huomiosta ilmenee, kuinka pelko ymmärretään sosiaalisesti jaetun käsityksen kautta olemassa olevaksi, vaikkei sitä tunnistettaisi henkilökohtaisena tunnistettavana ja todennettavana tunteena. Tämä sosiaalisesti jaettu pelko on merkittävä osa suomalaisten Venäjä-käsitysten kokonaisuutta. Tässä artikkelissa tarkastelen Venäjän pelkoon liittyviä käsityksiä, jotka määrittelevät sosiaalisia rakenteita. Pohjoiskarjalalaisia voidaan tarkkailla Venäjän pelko-käsitteen asiantuntijoita raja-alueen läheisyyden auktoriteetillaan ja tähän positioon osa keskustelijoista itsensä hahmottikin. Soveltamalla Foucault'n menetelmällä rajoitan tämän artikkelin näkökulmaa pelon käsitteeseen, sosiaalisiin rakenteellisiin, uhkien tulkintaan sekä normien imperatiiveihin. Pelon käsitysten sosiaalista puolta on tärkeää kyseenalaistaa. Pelosta voi tulla itseään toteuttava ennustus³, se yhdistetään

---

¹ Kts. esim. Altheide 2003, 37.

² Raittila 2011, 137–138.

³ Ferraro 1995.

usein muukalais-vihamielisyyteen ja ennakkoluuloihin, minkä lisäksi sitä voidaan käyttää vallan sekä ihmisten harhauttamisen välineenä.⁴

Tässä tutkimusartikkelissa selvitän Venäjä-pelkojen diskursseja Pohjois-Karjalan maakuntalehti *Karjalaisen* sekä saman alueen Suomi24-verkkofoorumin sisältöjen avulla. Valtioiden raja-alueeseen kuuluvan maakunnan julkinen keskustelu kertoo arkipäiväisen ympäristön, kansallisesti sekä kansainvälisesti jaettujen mediakuvien sekä kollektiivisen muistin yhteyksistä. Venäjä-kuvien kokonaisuudesta se kuitenkin kuvaa vain kapeaa osaluuetta. Tämä tutkimus liittyy kahteen projekti-kokonaisuuteen, jossa olen mukana: Venäjä-käsitykset Euraasiassa (*Perceptions of Russia Across Eurasia: memory, image, conflict, PREMIC*) sekä Globaalin turvallisuuden monikerroksiset rajat (*The Multilayered Borders of Global Security, GLASE*). Näihin projekteihin liittyen tämän artikkelin tematiikka käsittelee kansallisten ja alueellisten Venäjä-kuvien ”kipupisteitä” sekä turvallisuuden aihepiirin sosiaalista määrittelyä.

Asiayhteydet

Tutkimani aineisto kohdistuu Pohjois-Karjalan julkisille foorumeille. Pohjois-Karjala on maantieteellisesti Suomen itäisin maakunta ja sitä voi luonnehtia raja-alueeksi tai jopa ”syryjäseuduksi”⁵. Niirala-Värtsilän raja-asema erottaa ja yhdistää Suomea Venäjältä ja Karjalan Tasavallasta. Taloudellisesti Pohjois-Karjala hyötyi erittäin paljon Venäjä-kaupan kasvusta erityisesti 2000-luvulla. Vuoden 2014 jälkeen alueen Venäjän kauppa on vähentynyt ruplan ostoarvon ja kansainvälisen tilanteen aiheuttamien kauppajärjestelmien myötä, mikä on vaikuttanut heikentävästi alueen taloustilanteeseen.⁶ Aiemmat tutkimukset raja-alueiden asukkaista antavat viitteitä siitä, ettei itärajan läheisyys ole Suomen kansallisessa mittakaavassa selvästi vaikuttanut ihmisten positiivisiin tai negatiivisiin asenteisiin Venäjää kohtaan.⁷

Ensisijaisena tutkimusaineistonani käytän Pohjois-Karjalan maakuntalehti *Karjalaisen* yhteensä 139 paperinumeroa aikavälillä 1.7.–15.11.2016⁸, sekä Suomi24-verkkofoorumin Pohjois-Karjalan keskusteluosastolta 22 viestiketjua aikaväliltä 24.2.2014–17.11.2016⁹. Lähteistä molemmat omaavat vertaistensa joukossa valta-aseman alueen suosittuina

---

⁴ Weeks 2015, 702.

⁵ Pohjois-Karjalan väestötiheys on kansallisessa mittakaavassa vähäistä, sillä sen väestö ikääntyy ja työttömyysprosentti on 17.1. Niiranen 2016; Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto 2017. Työttömien osuus työvoimasta %, maaliskuu 2017.

⁶ Nieminen 2016, 115–122.

⁷ Tutkimusta nuorisosta ja iäkkäistä rajaseudun asukkaista ks. Jukarainen 2000; Laurén 2012.

⁸ *Karjalaisen* menekki vuonna 2014 oli 39 024. *Karjalainen* 2015, 4. Suuri osa sen mielipideosaston kirjoituksista oli lukijoiden lyhyitä tekstiviestejä, joihin viitataan tässä artikkelissa lyhenteellä ”SMS”.

⁹ Sisällytän tähän tutkimukseen verkkokeskusteluja Suomi24:stä huomioidakseni paremmin etnisyyttä-käsitykset sekä suhteuttamisen muihin väestöryhmiin, joita ei käsitelty *Karjalaisessa* valitsemallani tutkimusaikavälillä. Koska ulkomaalaisuuteen liittyviä keskusteluita oli Suomi24:ssä paljon, keskityin peilaamaan läheltä ja kaukaa eri syiden vuoksi Suomeen tulleiden ryhmien eroja. Tämän vuoksi tarkensin keskusteluiden asiayhteydeksi venäläisyyteen pakolaisuuden. Hain aineiston 9.–29.11.2016 Suomi24:n Pohjois-Karjalan keskustelualueelta hakusanoilla ”venäläinen” tai ”venäläiset” ja ”pakolainen” tai ”pakolaiset”.

keskustelufoorumeina. Pelko -ja uhkakäsityksiin keskitetyn näkökulmani vuoksi artikkelini ei anna niiden kummankaan Venäjä-kuvista kokonaiskuvaa.

Vaikka sanomalehtien lukeminen on vähentynyt, suomalaiset lukevat edelleen kansainvälisessä mittakaavassa verrattain paljon ja lehdistöllä on vahva alueellinen profiili.¹⁰ Alueellisia sanomalehtiä pidetään paikallisen ”me-tuntemuksen” rakentajina ja niiden Venäjä-aineisto on useammin kokemusperusteista kuin kansallisesti orientoituneilla lehdillä.¹¹ Aikaisemmissa suomalaisissa lehdistötutkimuksissa tutkijat ovat tukeutuneet Greyn ja Brownin teesiin suhteuttaa lehtien mielipideosasto julkiseen mielipiteeseen ”usvaisena heijastuksena”.¹² Tästä artikkelista ei voi siis tehdä yleistäviä johtopäätöksiä vaan sen tarkoitus on havainnoida erilaisia pelko-käsityksiä sellaisinaan. Yleisö-/mielipideosaston kirjoitukset ovat tilan puutteen vuoksi lyhyitä ja kärjekkäitä. Niillä pyritään journalististen periaatteiden mukaan antamaan ”ääni” lehden lukijoille ja kuvaamaan mielipideilmastoa tasapainoisesti. Lehdissä julkaistavat kirjoitukset kuitenkin käyvät läpi toimituksen suodattimen, ennen kuin osa niistä pääsee ”julkiseen tilaan”¹³. Erityisesti verrattuna virallisiin poliittisiin ja liike-elämän uutisartikkeleihin, yleisöosaston keskustelu Venäjästä on sanomalehdissä ilmennyt sävyiltään huomattavasti negatiivisempänä ja menneisyyden merkityksiä korostavana.¹⁴

Verkkofoorumeiden ominaispiirteitä havainnollistaa se, että esimerkiksi suomalaisten Venäjä-kuvia laajasti käsitelleen *Näin naapurista* -kirjan monipuolisissa tutkimuksissa ei erottunut avoimesti Venäjä-vihamielisiä näkemyksiä muutoin kuin verkkoaineistoissa¹⁵. Verkko keskusteluille on ominaista, että mielipiteitä ilmaistaan vähemmän suodatettuina kuin lehtien mielipideosastoilla, mikä ilmeni myös omassa tutkimusaineistossani. Näiden keskusteluiden vihamielistä taipuvaisuutta muuttua provosoivaksi ja riiteleväksi voi väittää dominoivan niiden tyylilajia, minkä vuoksi niiden yhteiskunnallista merkitystä on vähätelty¹⁶. Kuten sanomalehtien mielipidepalstojen tekstiviestit, myös verkkokeskustelijat esiintyivät usein anonyymeina. Tästä huolimatta, mikäli kirjoittajat eivät muuta väittäneet, he assosioituvat lukijoille perusolettamuksella alueellisesti profiloituneen keskustelufoorumin vuoksi pohjoiskarjalaisiksi¹⁷.

Tutkimukseni aikakonteksti sijoittuu vuoden 2013 jälkeiseen aikaan, jolloin Euroopassa voidaan väittää tapahtuneen suurin muutos ulko- ja turvallisuuspoliittisessa perspektiivissä sitten Neuvostoliiton romahtamisen. Käsitys tästä muutoksesta oli tutkimusmateriaalini perusteella ilmeinen. Venäjän tunnusettomat erikoisjoukot miehittivät Krimin niemimaan Ukrainalta ja Kreml julisti sen kansanäänestykseen vedoten osaksi Venäjän Federaatiota keväällä 2014. Suomi yhdessä Euroopan Unionin ja eräiden muiden valtioiden kanssa tuomitsi

---

¹⁰ Lehtisaari&kump. 2012, 12.

¹¹ Ojajärvi&Valtonen 2011, 24.

¹² esim. Laine 2015; Ojajärvi&Valtonen 2011.

¹³ Laine 2015, 98.

¹⁴ emt., Lounasmeri 2011; Ojajärvi&Valtonen 2011.

¹⁵ Lounasmeri (ed.) 2011.

¹⁶ Ojajärvi&Valtonen 2011, 50–51.

¹⁷ Tutkimuseettisistä syistä viitataan verkkokirjoittajiin heidän käyttämistään nimimerkeistä huolimatta tässä artikkelissa vain esittämällä kirjoituksen vuoden ja kuukauden.

tapahtuneen kansainvälisen oikeuden vastaisena ja nämä tahot asettivat Venäjää kohtaan sanktioita, joihin Venäjä on vastannut vastasanktioillaan. Lisäksi Venäjän asevoimat ovat ilmeisesti, mutta omilta tahoiltaan asian pääosin kieltäen osallisia sotaan itäisessä Ukrainassa vuodesta 2014 lähtien¹⁸ sekä virallisesti osallistuneet sotaan Syyriassa. Etenkin Ukrainaan liittyneiden tapahtumien voidaan olettaa vaikuttaneen vuoden 2016 MTS:n mielipidekyselyn tuloksiin: Kyselyyn vastanneista suomalaisista puolet arvioi Venäjän vaikutuksen Suomen turvallisuuteen olevan negatiivinen, kun vuonna 2010 näin vastasi 28 prosenttia¹⁹. Toisaalta, eräiden tutkimusten mukaan suomalaisten venäläisiin liitetyt vierauteen perustuvat ennakkoluulot ja pelot ovat vähentyneet hitaasti lisääntyneiden henkilökohtaisten kohtaamisten seurauksena²⁰.

Ihmisten Venäjä-kuviin on mahdollisesti välillisesti vaikuttanut myös vuonna 2015 selvästi lisääntynyt pakolaisten määrä Euroopassa ja Suomessa. Pohjois-Suomen Venäjän vastaisilla raja-asevilla tapahtui tähän liittyen odottamaton tapahtumasarja, kun Venäjän rajaviranomaiset päästivät yllättäen raja-alueelle 1 741 Suomeen pyrkivää turvapaikanhakijaa loppuvuonna 2015 ja alkuvuonna 2016. Rajalle päästäminen tapahtui valtioiden välisten sopimusten puitteissa, mutta vuosikymmenien vakiintuneen käytännön mukaan raja-alueelle ei ollut aiemmin päästetty ihmisiä ja suomalaiset viranomaiset pelkäsivät voimavarakapasiteettiaan hoitaa tilannetta²¹.

Ajoittaakseni tutkimukseni Krimin liittämisen jälkeiseen aikaan, olen hakenut internet-keskusteluita vuoden 2014 alusta lähtien. Hakusanani määrittivät tutkimusaineistoni keskusteluita Suomi24:ssä pakolais- ja maahanmuuttoteemoihin. *Karjalaisen* aikarajaus alkaa työresurssistani johtuen heinäkuun alusta loppuen marraskuun 15. päivään 2016, jolloin USA:n presidentinvaalien tuloksesta oli keskusteltu viikko. Useana päivänä tänä aikana sanomalehden mielipideosaston keskustelua merkittävästi määrittäneet Venäjään liittyneet uutisteemat olivat konflikti -ja skandaaliliitännäisiä²².

Aiemmassa aihetta käsittelevässä Suomessa tehdyssä laadullisessa tutkimuksessa on monilla tavoin osoitettu, kuinka Venäjä-pelot perustuvat monikerroksisiin Venäjän maakuviin. Niihin vaikuttavat tiedotusvälineet, omat sekä tarinankerronnalla välitetyt kokemukset, koulujen oppikirjat²³ ja populaarikulttuuri²⁴. Suomalaisten Venäjä-pelkoa on tutkittu siihen voimakkaasti liitännäisen vihan näkökulmasta erityisesti historiantutkimuksessa. Sodan jälkeisinä vuosina Neuvostoliittoon liittyvien negatiivisten aiheiden käsittelyä rajoitettiin

---

¹⁸ Walker Shaun 2015 <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/17/vladimir-putin-admits-russian-military-presence-ukraine>.

¹⁹ MTS 2016, 23.

²⁰ Esim. Laurén 2012, 56.

²¹ *Karjalainen* 17.10.2016, Yle 30.8.2016 <http://yle.fi/uutiset/3-9128359>.

²² Aikajakson keskeisiä teemoja olivat Sotšhin olympialaisten doping-syytökset, Venäjän Itämeren kautta Kaliningradiin siirtämät Iskander-ohjukset, venäläiskoneiden ilmatilaloukkaukset Suomessa, Amerikan presidentinvaaleihin puuttuminen sekä Donald Trumpin valinnan mahdolliset vaikutukset maailmanpolitiikkaan. Median uutisoinnin voidaan väittää olevan yleisesti konfliktipainotteinen ("No news is good news") ja Jukka Pietiläinen onkin esittänyt, etteivät määrällisesti tarkasteltuna suomalaiset Venäjä-uutiset ole erityisen negatiivisia. Pietiläinen 2011, 189.

²³ Esim. Länsiluoto 2008; Kivioja 2016.

²⁴ Kts. esim. Immonen 1987.

julkisilta foorumeilta niin sanotun suomettumisen hengessä. Tästä huolimatta Matti Klingen²⁵ esseekokoelma toimi aiheen merkittävänä keskustelun avaajana jo 1970-luvulla. Klingen perässä myös monet muut historioitsijat ovat ajoittaneet ”syvän historiallisen” tai ”kansallisen Venäjä-vihan” selvimmäksi luontikaudeksi itsenäisyyden jälkeiset ensimmäiset vuosikymmenet²⁶. Klingen teesi vihan ideologisesta perustasta on luonut myöhemmissä tutkimuksissa jakolinjaa eri perspektiiveissä sen mukaan, onko suomalaisten historiallista Venäjä-vihaa tulkittu enemmän poliittis-ideologiseksi²⁷ vai etniseksi muukalaisvihamielisyydeksi²⁸. Poliittis-ideologinen tulkinta sopii geopoliittisen uhkakuvan käsitykseen, eli uhkaan Suomen suvereniteettia kohtaan. Suvereniteetti viittaa *kansan* täysivaltaisuuteen²⁹, minkä vuoksi Venäjän geopoliittista uhkaa on voitu käyttää Suomen kansallisen identiteetin omakuvan luomisessa sekä sen ylläpitämisessä³⁰.

Sanna Ojajärven ja Sanna Valtosen tekemässä suomalaisen lehdistön analyysissä Venäjän uhkakäsityksinä korostuivat sotilaallinen uhka, historiassa nähdyt laajentumispyrkimykset sekä Venäjän omaehtoinen toiminta suhteessa muihin. Paikallislehdet käsitelivät eniten paikallisia turvallisuuskehyksiä, kuten rekkajonojen aiheuttamia ympäristöhaittoja. Lisäksi Ojajärvi ja Valtonen korostavat, että Venäjä-utisoinnille yleinen toiseusraami ilmentää yleistä käsitystä maan arvaamattomuudesta ja siihen liittyvää eksplikoimatonta uhkakuva³¹. Jukka Pietiläinen³² on arvioinut satunnaistenkin skandaali-utisartikkeleiden voivan vaikuttaa lukijoiden mielissä kehittyvään Venäjä-kuvaan enemmän kuin määrältään useammat neutraalit ja positiiviset artikkelit. Muihin länsimaihin verrattuina Jussi Laine on arvioinut suomalaisten Venäjä-kuvien olevan vakaita ja varautuneita perustuen historialliseen varautuneisuuteen, jota voi näkökulmasta riippuen kutsua realismiksi tai peloksi³³.

Kirsi Laurén on tutkinut iäkkäiden Venäjän läheisen rajaseudun asukkaiden pelkoja heidän kirjoittamissaan narratiiveissa. Hänen mukaansa vanhat valtioiden rajat ja sodan pelko ovat pysyneet rajaseutujen ihmisten mielissä. Jokapäiväisessä elämässään ihmiset eivät erityisesti huomioineet valtioiden rajan läheisyyttä eikä pelko hallinnut heidän elämäänsä. Kuitenkin alueen ihmiset kokivat pelottavien muistojen kertomisen ja välittämisen itselleen tärkeiksi³⁴.

Tässä artikkelissa pyrin laadullisella tutkimuksella lisäämään käsitystä siitä, millä perusteella lähellä Venäjää asuvat ihmiset käsittävät Venäjä-pelon ja uhkakuvien olevan perusteltavissa. Diskurssianalyysin avulla kuvaan strukturoituja ideoita ja uskomuksia, jotka määrittävät ihmisten käytöstä ja antavat oletuksia siitä, mitä, kuka ja miten voidaan hyväksyttävästi sanoa

---

²⁵ Klinge 1972.

²⁶ Tänä aikana julkisuudessa toimivat järjestöt loivat ideologista ulkoista viholliskuvaa uuden valtion ja sisällissodasta hajaantuneen kansakunnan yhtenäistämiseen sekä identiteetin vahvistamiseen (emt.).

²⁷ Vihavainen 2013.

²⁸ Karemaa 1995.

²⁹ Andersson 2007, 40.

³⁰ Moisio 1998; Laine 2015.

³¹ Ojajärvi & Valtonen 2011, 26, 31–32, 36. Heidän käyttämänsä aineisto perustui kuuteen suomalaislehteen vuosien 2006–2010 aikana.

³² Pietiläinen 2011, 188–189.

³³ Laine 2015, 109.

³⁴ Laurén 2012.

jotakin. En pyri kuvaamaan aineistoni mielipide- tai uhkaskaalaa, arvioimaan pelkojen aiheellisuutta, yleistettävyyttä tai aiheen yksilöiden tunteiden syväpsykologista puolta. En myöskään sitoudu analyysissäni mihinkään ennalta osoitettuun yksittäiseen määritelmään pelosta, koska käsite on sosiaalisessa ymmärryksessä moniselitteinen.

Soveltamani foucault'lainen diskurssianalyysi³⁵ painottaa diskurssien valtaa rakentaa ja poissulkea totuuskäsitysten kautta vaihtoehtoisia ymmärrys-, oikeutus- ja toimintamalleja. Menetelmän mukaisesti totuusväittämien näennäisen ”objektiiviset ja ikuiset” pakottavat puolet kyseenalaistetaan huomioimalla kielen totuuskäsitysten jatkuva kehittyminen neuvotteluprosessien kautta aika- ja paikkasidonnaisesti. Menetelmän periaatteen mukaan diskurssien valta itsessään määrää lausuntoa riippumatta sen lausujasta, minkä perusteella käsittelen lausuntojen merkityksiä erillään kirjoittajien henkilöistä. Tämä sopii aineistoni mielipidekirjoituksissa usein läsnä olevaan anonyymiteettiin. Foucault'laisessa teoriassa pelon rooli nousee esille esimerkiksi siinä, kuinka juuri pelko saa ihmisen alistumaan suvereenille vallalle³⁶. Pelon vuoksi ihmiset siis hyväksyvät vapauksiensa rajoittamisen vastineeksi turvallisuudesta. Käytännössä tämä voidaan nähdä turvallisuudesta vastaavien auktoriteettien ja instituutioiden voimaannuttamisena, suhteessa vastaavasti heikentyviin yksilönvapauksiin liittyen muun muassa turvatarkastuksiin tai verotukseen ja muihin ”kansalaisvelvollisuuksiin”. Asioita esitetään turvallisuuden aihepiiriin kuuluviksi usein ikään kuin vaihtoehdottomana luonnollisina prioriteetteina, mitä on tärkeää kyseenalaistaa³⁷. Tässä tutkimuksessa olen kysynyt aineistoltani, millaisia ovat ne uhat³⁸, joilla Venäjään liittyvien asioiden turvallistaminen perustetaan. Minkälaista käyttäytymistä ja toimijoiden rooleja se luo? Pelot voivat perustua tunteisiin tai virheelliseen tietoon, mutta myös hyvin loogisiin johtopäätöksiin, jotka nekin ovat kontekstisidonnaisia.

Seuraavaksi analysoin aineistossani ilmenneitä yleistettäviä, ei tapauskohtaisia pelkokäsityksiä. Aloitan tutkimalla sitä, mikä mahdollistaa pelon historian, suurvaltakäsityksen ja paikkasidonnaisuuden aspekteissa. Näistä potentiaalinaläkökulumista jatkan analysoimaan venäläisen toiseuden diskursseja suhteessa pelkokäsityksiin. Viidentenä tarkastelen keskustelujen metatasolta sitä, millaista profiilia ja tulkintaa Venäjän pelko-käsite luo suomalaisista. Ennen artikkelin lopun pohdintakappaletta arvioin vielä lyhyesti sitä, minkä vuoksi osa potentiaalisiksi uhiksi tulkittavissa olevista ilmiöistä ei resonoinut tutkimusaineistoni keskusteluissa.

Historian kipupisteitä

Karjalaisen ja *Suomi24:n* Venäjään yhdistetyt uhka- ja pelkokuvat perusteltiin usein historian eri aikakausien valikoivan muistelun, henkilökohtaisten kokemusten ja päivän uutisten

---

³⁵ Husa 1995.

³⁶ Hänninen 2010, 86.

³⁷ Kuvaukseni viittaa turvallistamisen (*securitization*) -käsitteeseen. kts. Buzan, Wæver, Wilde 1998.

³⁸ Uhka: odotettu (tuleva) harmi, joka pohjustuu olosuhteista johdatettavaan päättelyyn. Eränen 2001, 5.

summana³⁹. Jussi Laineen arvion mukaan muihin maakuvin verrattuna Suomalaisten Venäjäkuvat ovat poikkeuksellisen ideologisoituneita. Niitä on siis pyritty muokkaamaan eri aikakausien tarpeiden mukaan niin, että ne tukisivat mahdollisimman hyvin maan poliittista päätöksentekoa⁴⁰. Tähän liittyen monien analysoimieni keskusteluiden argumentaatiosta ilmeni usko paitsi siihen, kuinka Venäjää voi ymmärtää historian perusteella, myös siihen että ”historian opetukset” soveltuvat ajattomasti sellaisinaan nyky-Venäjään. Millaisia uhkamahdollisuuksia historiatulkinnat määrittävät?

Tunnettu sanonta ”maantieteelle Suomi ei mahda mitään” viittaa Venäjän läsnäolon ja sen vaatimusten ajasta riippumattomaan pysyvyyteen. Sami Moision tutkimus on osoittanut, kuinka historiallinen Venäjän geopolittisen uhkakuvan ylläpitäminen oli tunnistettavissa Suomessa jopa 1990-luvulla, kun Neuvostoliiton ideologiset ja sotilaalliset uhkat olivat näennäisesti hävinneet⁴¹. Raartilan mukaan osa suomalaista Venäjä-uhkakuvista on luonnehdittavissa vuosisataiseksi syvän historialliseksi myyttiseksi peloksi⁴². Vaikka tämä näkemys voi pitää paikkansa ihmisten mielikuvissa, se ei tarkoita, että julkikuva venäläisten ja suomalaisten yhteisestä historiasta olisi kokonaisuudessaan vaaran sävyttämä ja siten pelottoman yhteiselon poissulkeva. *Karjalaisen* historiaan liittyvissä artikkeleissa Venäjän vallan aikaan (1812–1917) liittyneet tekstit sekä niihin liittyvät keskustelut kuvasivat Venäjää neutraalisti ja jopa positiivisesti. Sen sijaan *Karjalaisen* ja Suomi24:n kirjoituksissa Venäjän uhan historiallinen pohja painottaa selkeästi sotien jälkeistä Neuvostoliittoa ja ”Putinin aikaa”⁴³.

Talvi- ja jatkosotaan liittyvissä *Karjalaisen* artikkeleissa Neuvostoliitto ja neuvostoliittolaiset esitettiin usein melko kasvottomina artikkeleiden keskittyessä lähinnä sodan olosuhteista selviämään pyrkineisiin suomalaisiin. Sotien syistä ja syyllisistä ei lehtiartikkeleissa otettu kantaa, mutta tekstiviestipalstalla ja varsinkin Suomi24:ssä Neuvostoliitto (tai Venäjä) nähtiin roistovaltiona viitaten sotiin ja rauhanehtoihin. Suoraan sotahistoriaan liittyneistä lehtiartikkeleista erityinen vaarallisuus liittyi neuvostoliittolaisiin piirteisiin vain joensuulaisen bloggaaja Pentti Straniuksen näkökulmakirjoituksessa ”Lisälehtiä vaiettuun sotahistoriaan” Lieksa-osiossa 5.10. Hän esitti ja pohti Juha Pohjosen kirjaa *Sodan ja rauhan rajalla – Väli rauhan uhrin (1940–1941)*. Kirja kertoo välirauhan aikana Neuvostoliiton kaappaamista itäraja-alueella liikkuneista suomalaisista, jotka joko toimitettiin vankileireille tai katosivat. Kirjoituksessaan Stranius myös perusteli kirjaotsikon perusteella arvaamattomasti vaarallisen Neuvostoliiton toimintaa selittämällä, että osa kaapatuista saattoi olla vakoojia. Hän lisäksi muistutti raja-alueen sotahistorian muista aroista aiheista⁴⁴, joihin muun muassa Pielisjärven

---

³⁹ Tämä tapa on liitettävissä riskiteoriaan, jonka mukaan ihmiset luottavat usein heuristisiin päätelmiin kausaalisuudesta: A voidaan tulkita riskiksi B:stä, mikäli niiden nähdään muistuttavan tai edustavan toisiaan (Eränen 2001, 12). Esimerkiksi korkeaksi ja akuutiksi tulkittu turvallisuuspoliittinen riski antoi syyn pelkoon.

⁴⁰ Laine 2015, 95, 97.

⁴¹ Moision 1998.

⁴² Raattila 2011, 126.

⁴³ Viittaukset ”Putinin ajasta” liittyivät erityisesti 2010-lukuun, mutta lisäksi myös Tšetšenian sotiin.

⁴⁴ Stranius mainitsi suomalaisten sotilaiden pyrkimyksen katkaista Muurmannin radan (mikä olisi auttanut natsi-Saksaa), Lieksan Mätäsvaaran malmikaivoksen toimitukset Saksan asevoimille sekä saksalaissotilaiden ja venäläisten sotavankien suomalaismorsiammet ja lapset.

siviileihin kohdistuneet partisaani-iskut: ”On käsittämätöntä, että Putinin Venäjällä ja Venäjän Karjalassa partisaanien tekemiä siviilien murhia Pielisjärven maastossakin juhlitaan jonkinlaisina ”sankaritekoina””.

Vaikka nämä mainitut historian kipupisteet muodostavat vain pienen osan sanomalehden kokonaiskuvasta, ne mahdollistavat raja-alueen suomalaisille potentiaalisen samaistuttavan ”me” -uhrikuvan. Tähän liittyen Laurén on kirjoittanut, kuinka useat itärajan ihmisten pelot ovat perustuneet kollektiiviseen kulttuuriperäiseen ylisukupolvisen muistiin⁴⁵. David Altheiden mukaan pelko ja uhri liittyvät toisiinsa yhteisöllisen vallan, vastuullisuuden ja identiteetin kautta niin, ettei pelkoa voi olla ilman varsinaisia tai potentiaalisia uhreja⁴⁶. Yhteisölliseen samaistumiseen viittaava valikoiva muisti oli tunnistettavissa useissa tekstiviestipalstan kirjoituksissa. Elokuussa Krimillä tapahtui väitetty provokatiivinen ammuskelu, mikä *Karjalaisessa* 12.8. julkaistussa tekstiviestin kirjoituksessa yhdistettiin Neuvostoliiton vuonna 1939 Mainilassa lavastamaan hyökkäysoperaatioon, jonka verukkeella neuvostojohto julisti sodan Suomelle: ”*Mainilan laukauksia kuultu Krimin suunnalta*”. Myös 3.8. julkaistussa tekstiviestissä Baltian maiden ja Suomen saama kutsu Moskovaan turvallisuusneuvotteluihin yhdistettiin 30-luvun loppuun: ”*Palasi mieleen 77 vuoden takainen aika*”. Kirjoituksesta ilmenee normatiivinen logiikka siitä, kuinka 77 vuoden takaisten Neuvostoliiton toimien perusteella voidaan arvioida tunnusmerkkejä Venäjän sotilaallisesta vaarallisuudesta ja uhan konkretisoitumista nykyolosuhteissa. *Karjalaisen* artikkeleissa pelkotilan ajankohtaisuus yhdistettiin muun muassa Suomen reserviläisliiton jäsenmäärän nopeaan lisääntymiseen (19.9.) sekä kirjailija Ilkka Remeksen kirjoihin assosioituun realismiin tunteeseen⁴⁷ (25.9.).

Neuvostoliittolainen uhka ja hirmuvalta henkilöityivät kirjoituksissa usein Josef Staliniin ikään kuin symbolina olettaen hänen merkityksensä olevan (suomalaisille) lukijoille selittämättä selvä. Neuvostoliitosta sisäistetyt uhkakuvat liitettiin kuitenkin usein myös Stalinin jälkeisen ajan aikaiseen neuvostojärjestelmään. Suomen täysvaltaisen itsemääräämisoikeuden menetys Neuvostoliitolle sodan tai vallankaappauksen kautta ilmeni kylmän sodan lehtiartikkeleissa jopa selvempänä maailmankuvaaramina kuin toiseen maailmansotaan liittyneissä teksteissä. Esimerkiksi 3.9. Kekkonen syntymäpäivänä *Karjalaisen* julkaisemassa artikkelissa hänen kirjoitettiin pelastaneen Suomen Neuvostoliiton ”ahmaisulta”. Väite Suomen uhasta tulla ahmaistuksi esitettiin varauksetta, ei perustuen näyttöön konkreettisista valloitus suunnitelmista, vaan ilmeisesti oletukseen Neuvostoliiton luonteesta. Geopoliittisen uhan lisäksi Neuvostoliiton muistelu liittyi myös arkipäiväiseen yhteiskunnan kontrolliin. Päivän politiikassa yksilön vapautta uhkaaviksi tulkitut toimet, kuten suomalaisviranomaisten suunnitelmat henkilöautojen käytön seuraamisesta, rinnastettiin uutisten kommentoinnissa ”neuvostoliittolaisiksi ideoiksi”.

---

⁴⁵ Laurén 2012, 43–44.

⁴⁶ Altheide 2003, 42, 45.

⁴⁷ Remeksen kirjat kertovat usein fiktiivisiä tarinoita, joihin liittyy Venäjän uhan elementti Suomessa.

Suurvaltauhat

Ajankohtaiseen kansainväliseen politiikkaan liittyen pohjoiskarjalalaiset ilmaisivat keskustelufoorumeilla pelkonsa suurvaltojen välistä konfliktia kohtaan. Tämä ajankohtaisuus mahdollisesti vähensi keskustelijoiden huomiota vastaavasti joiltakin arkea lähemmiltä Venäjään liittyviltä huolilta⁴⁸. Avoimen suurvaltakonfliktin lisäksi *Karjalaisessa* ja *Suomi24:ssä* ilmaistuihin huoliin kuului Venäjälle mieleiseksi uskotun kylmän sodan tapaisen kansainvälisen järjestyksen syntyminen. Tämä järjestys käsitettiin suurvaltojen jakamana ja hallitsemana maailmana, missä ne käyttäisivät valta-asemaansa sekaantumalla pienempien valtioiden politiikkaan (itsemääräämisoikeuteen).

Logiikka sille, miksi nyky-Venäjää tulkittiin samalla tavalla kuin Neuvostoliittoa ilmeni aineistossani monien keskustelijoiden sisäistämien suurvaltadiskurssien kautta. Näihin diskursseihin sisältyvän normin mukaan suurvalloilla on omat ”luontaiset” intressinsä, taipumuksensa ja huolenaiheensa, joihin kuuluu ulkomaiden asioihin puuttuminen osana suurvaltojen välistä kilpailua. Tämän ajatuksen mukaisesti myös länsivaltojen tekemistä valloituksista muistutettiin, kun haluttiin järkeillä Venäjän toiminnan olevan normaalia. ”Venäjä normaalina suurvaltana” -käsityksen mukaan Suomea suositeltiin palaamaan kylmän sodan aikaiseen Mannerheimin, Paasikiven ja Kekkonen ”Venäjää ymmärtävään viisauteen”:

”Millaista viisautta tänä päivänä edustaa näkemys liittyä sotilasliitto Natoon, joka yksiselitteisesti koetaan Venäjällä vihollisena? Silloinhan jälleen olemme piirittämässä Pietaria ja uhkaamassa koko Luoteis-Venäjää, onhan meillä 1 300 kilometriä yhteistä rajaa. Jos Venäjä kokee sen uhkaksi, se reagoi siihen riippumatta siitä, mitä me ajattelemme. Kuten on nähty Ukrainassa. Niinpä herääkin kysymys, eikö historiasta pitäisi oppia, kuten Mannerheim teki (tarjosi valtiosopimusta NL:lle, alueen turvaamiseksi). Eikä lähteä uudelleen hetken huumassa piirittämään Pietaria minkään liittolaisen kansa.” (Mielipide 15.8.)

Kokonaisuudessaan myös *Karjalaisen* päivän uutisten artikkelit korostivat Venäjään liittyvissä uutisissa klassista valtio-keskeistä geopoliittista aihepiiriä ja tulkintaa, kuten voimapolitiikkaa, sotaa ja poliittisen järjestelmän kehitystä. Tulkintani mukaan näiden artikkeleiden uhkakuvat eivät kuitenkaan perustuneet poliittisen analyysin kriittisyyteen tai paheksuntaan, vaan Venäjän sotilaallista voimaa ja valmiutta havainnollistaviin kuviin.

Pääkirjoituksissa, toimittajien kommentteissa ja muutamissa tekstiviesteissä tuli ilmi näkemys Venäjän halusta purkaa nykyinen maailmanjärjestys ja palauttaa kylmän sodan aikakauden tapainen etupiirijako, mikä ymmärrettiin geopoliittisena uhkana Suomelle. Vaikka Venäjä on virallisilta tahoilta kritisoinut nykyistä yksinapaista USA:n johtamaa maailmanjärjestystä,

---

⁴⁸ Tällaisia vaihtoehtoja aikajakson uutisissa olivat kaksoiskansalaisten virkakelpoisuuden suunniteltu rajoitus, venäläisturismin vähentyminen ja maa- sekä kiinteistökaupat, jotka ovat aiemmin herättäneet huomiota suomalaisilla julkisen keskustelun foorumeilla.

perustui aineistossa argumentoitu etupiirijako enemmän tulkintaan Kremlin antamista signaaleista ja toimista kuin lausunnoista. Pääkirjoituksissa ilmenevä käsitys Suomen ”mukavuusalueesta” sen kahdenvälisessä suhteessa Venäjään oli vallitsevien olosuhteiden säilyminen. Monissa kirjoituksissa uskottiin, että USA:n kiinnostuksen mahdollisesti ”vetäytyessä” Itämeren alueelta, Venäjä haluaisi täyttää sen jättämän valtatyhjiön lisäämällä vaikutustaan muun muassa Suomessa. Nämä uhkakuvat tiivistyivät *Karjalaisen* artikkelissa 10.11., jossa venäläisen kohukansanedustaja ja puoluejohtaja ”Suomen syöjä-Žirinovski” esitettiin isossa kuvassa juhlistavan maljalla Trumpin valintaa Yhdysvaltojen presidentiksi.

Tulkintamahdollisuus Venäjän tavoitteista laajentaa valtaansa toisiin valtioihin avautuu ainakin ulkomaan uutisoinnista. *Karjalaisen* oman toimituksen tekemät ulkomaan uutisartikkelit⁴⁹, joissa Venäjä mainittiin, liittyivät usein valtiollisiin vaaleihin, erityisesti Venäjällä ja USA:ssa, mutta myös Bulgariassa, Georgiassa, Moldovassa ja Montenegrossa. Venäjä esitettiin ”eri puheiden ja syytösten mukaan” potentiaalisena piilossa olevana vaaleihin sekaantujana USA:ssa ja Montenegrossa (28.9. ja 1.10.). Georgian parlamenttivaalien ennakkosuosikkina olevasta puolueesta kirjoitettiin neutraaliin sävyyn, että se ajaa parempia Venäjä-suhteita (6.10.). Moldovan uuden Euraasian talousunioniin haluvan presidentin puolestaan kuvattiin tarjoavan kansalleen ”Putinin rautanyrkkiä” (12.11.). Montenegrossa päätös maan Nato-jäsenyydestä oli aiheuttanut Venäjän ulkopoliittikan johtajien kylmällä sodalla pelottelevia vastalauseita ja oppositiomellakoita, ”joita ainakin maan länsimielinen hallitus piti Venäjän masinoimina”. Jutussa haastateltu Montenegron puolustusministeriön Nato-osaston johtaja kertoi Venäjän vaikuttavan myös Serbian ortodoksikirkon kautta (28.9.). Lukuun ottamatta Georgiaan liittyvää artikkelia, eri maiden vaaliehtokkaiden ”venäläismielisyys/-myönteisyys” liitettiin lähinnä negatiiviseen suhtautumiseen EU:ta ja Natoa kohtaan. Sellaiset esimerkit, jossa Venäjän etunäkökohdat vastaisivat selvästi suomalaisten näkökulmasta toivottua kansainvälisten ongelmien ratkaisua, olivat harvinaisia niin uutisissa kuin keskusteluissakin.

Venäjän liittymistä muiden maiden vaaleihin ei yhdistetty uutisartikkeleissa suoraan Suomea koskettavaksi. Uutisagendasta voi arvella sitä, mitä toimitus olettaa uutisten lukijoiden merkittäviksi mielenkiinnon kohteiksi tai huolen aiheiksi. Venäjä oli kuitenkin ymmärrettävissä poliittisena ”toisena” Suomeen liitetyle länsimaalaiselle demokratialle ja toimivan toistuvasti tätä järjestelmää vastaan. Keskusteluissa Venäjän poliittista järjestelmää luonnehdittiin ajoittain ”putinismiksi” ja se yhdistettiin uhaksi ihmisten hyvinvoinnille, rehdeille vaaleille ja liberaalille politiikalle: ”*Kaikkialla, missä Venäjä ”auttaa”, vallitsee sekasorto, köyhyys ja kurjuus. Venäjällehän se on luonnollista omiin oloihinsa verraten.*” (SMS 1.10.)

Tutkimusaineistoni ainoat avoimesti Venäjä-vihamieliset lausunnot Suomi24:ssa yhdistän pelon syväkulttuurisen tasoon⁵⁰. Vaikka näissä lausunnoissa ei ollut foorumin tarjoamasta

---

⁴⁹ Moni *Karjalaisen* ulkomaan (ja turvallisuus-) aiheisista uutisartikkeleista oli hankittu muilta tietotoimistoilta, kuten STT:ltä.

⁵⁰ kts. Raittila 2011, 126.

kirjoitustilasta huolimatta paljoo perusteluja, ne vaikuttivat perustuvan rotuajatteluun ja uskomukseen sivilisaatiollisesta barbarismista. Tähän viittasivat kuvaukset huonosta käytöksestä, epäjärjestyksestä, korruptiosta, rikollisuudesta ja sotaaisuudesta. Samoilla ”kunnollisen kansan standardeilla” myös puolustettiin venäläisiin kohdistuvien pelkojen aiheettomuutta kirjoituksissa, jotka kertovat venäläisten tekevän töitä ja maksavan veronsa Suomessa: ”*Edellä mainitut kansallisuuksien edustajat (maahanmuuttajat Venäjältä ja Virosta) ovat töissä tai kouluissa*” (Suomi24, tammikuu 2015). Toisaalta, joissakin näistä puheenvuoroista nostettiin etniseltä ja uskonnolliselta perustalta muslimipakolaiset venäläisiä suuremmaksi uhkaksi suomalaiselle yhteiskunnalle, jolloin Venäjä nähtiin mahdollisena ”yllättävänä” liittolaisena:

”Tähän asti on Suomalaisia peloteltu venäläisillä ja Venäjällä, mutta mistäpäin ne ongelmat tulivatkaan, EU:n kautta, eihän tässä pitänyt näin käydä, EU:sta piti kaikkea hyvää. Saattaa olla että kohta joudumme pyytämään apua Venäjältä meidän ongelmiimme, tämä ei tarkoita sitä että kannattaisin Venäjän politiikkaa, pitäisi erottaa Venäjän virallinen politiikka ja tavalliset venäläiset ne ovat 2 eri asiaa.”
(Suomi24,12/2015)

Tällaisissa kirjoituksissa viitattiin olosuhteiden muuttumisen perusteella uudelleen arvioitavissa olevaan suomalaiseen kulttuuriin kohdistuvaan uhkaan, jonka perusteella Venäjän pelko tulisi korvata islamin pelolla. Aineistostani on vaikea päätellä, olivatko näiden keskustelijoiden omat aiemmat Venäjä-pelot muuttuneet tällaisen uudelleenarvioinnin perusteella. Osassa kirjoituksia oli tunnistettavissa yhtäläinen muukalaisviha tai ennakkoluulo niin venäläisiä, islaminuskoisia kuin kaikkia muitakin ei-suomalaisiksi eroteltuja ryhmiä kohtaan.

Maantieteellinen läheisyys

”Ruotsille se [sotilaallinen yhteistyö Suomen kanssa] merkitsee altistumista vaaroille. Ruotsin näkökulmasta tämä yhteistyö tarkoittaa puolustuspolitiikan painopisteen siirtymistä kauemmaksi itään ja suoraan kohti Venäjän rajaa”⁵¹.

Edellä on lainattu Ruotsissa tehtyä turvallisuusselvityksen arviota mahdollisesta sotilaallisesta yhteistyöstä Suomen kanssa käsitellyt *Karjalaisen* pääkirjoitus. Se kuvaa sisäistettyä korrelaatiota Venäjän maantieteellisen läheisyyden ja turvallisuusuhan välillä. Tavallaan ristiriitaisesti tähän kansainväliseen kuvaan peilautuu kuitenkin *Karjalaisessa* usein kuvattu Pohjois-Karjalasta käsin koettavissa oleva lähialueen Venäjä (Niirala-Värtsilän raja-alue, Karjalan tasavalta sekä venäläiset turistit), joka ilmeni suhteessa turvallisena ja läheisenä eikä sitä kuvattu asevoimia esittäville kuvilla. Lähialueen Venäjään liittyvät huolet käsitettiin

---

⁵¹ *Karjalaisen* pääkirjoitus 11.9.

olevan pohjoiskarjalalaisille yleensä enemmän ymmärrettävissä ja Suomesta käsin hallittavissa, kuin kansainväliseen ”suurvalta-Venäjäan” liittyvät huolet.

Venäjän läheisyyden vaikutus uhkaan näkyi siis kaksijakoisena. Itärajan tuntumassa olevat ihmiset *Karjalaisen* uutisartikkeleissa ja mielipidekirjoituksissa eivät ilmaisseet tuntevansa enempää syytä huoleen kuin he tunsivat muuallakaan Suomessa tai Itämeren alueella. Toisaalta elokuun lopulla puolustusministeri Jussi Niinistö aloitti julkisen keskustelun Ahvenanmaan turvallisuuspoliittisesta asemasta. *Karjalaisen* pääkirjoituksessa 20.10. tämä tilannepäivitys todettiin tarpeelliseksi ”ilmapiirin kiristymisen vuoksi”. Kyseinen keskustelu resonoi myöhemmin tekstiviestipalstalla: ”*Miksi ei Suomen päättäjät huomaa, miksi Venäjä tuo jokialukset Itämerelle? Tietysti tiukan paikan tullen se tekee krimiläiset Ahvenanmaalle.*” (SMS 3.11.)

Rajavartiolaitoksen resurssipulasta uutisoitu ja keskusteltu uhkakuva ymmärrettiin kohdistuvan alueelliseen turvallisuuteen eikä niinkään selvästi geopolitiittiseen. Huolta esitettiin tilanteen vaikutuksista alueelliselle työllisyydelle ja kaupalle. Toisaalta, eräässä internet-keskustelussa Venäjän rajalta ”vuotavien”, lähinnä Lähi-idästä lähtöisin olevien pakolaisten perusteella nostettiin esiin raja-alueen asukkaiden terveyteen ja omaisuuteen kohdistuva vaara: ”*Rajan lähellä asuvilla on fyysinen vaara, räiskaukset, murrot, varkaudet, ryöstöt, taloihin sisään tunkemiset, jne...*” (Suomi24, tammikuu 2016). Vahvoja valtionrajoja toivovissa kirjoituksissa ilmenee Altheiden⁵² esittämän pelon diskurssin vaikutus. Näissä kirjoituksissa käsitys puutteelliseksi nähdystä Suomen rajavalvonnasta merkitsi haavoittuvaisuutta, potentiaalisia uhreja ja käsitystä asioiden hallitsemattomuudesta.

Rajan lähistön asukkailla ymmärrettiin olevan oma erityinen käsityksensä Venäjän uhasta. *Karjalaisen* 12.10.2016 numeron Tohmajärvi-osioon haastateltu paikkakuntalainen kertoi, kuinka muualta Suomesta vierailulle tulleet ystävät Neuvostoliiton aikana aina kysyivät, että ”eikö itärajan läheisyys pelota”. Haastateltava ilmeisesti vähätteli oletettua pelkoa, mutta mainitsi sitten, että rajavartiolaitoksen läheisyys luo turvallisuutta. Tästä voi päätellä, että pelkoa tunnettaisiin, mikäli Suomen turvallisuushenkilöstöä ei olisi ollut paikalla. Kysymyksen esittäminen ja loppuhuomautus vartiostosta voivat viitata edellä mainittuihin ulkoistettuihin pelkoihin, jotka tässä tapauksessa kerrotaan kuuluvan raja-alueen ulkopuolella asuville suomalaisille.

Vieraus, arvaamattomuus sekä Venäjä ja venäläiset

”Toiseus” on Venäjä-kuvia käsittelevän kirjallisuuden toistuva teema. Tämä on myös havaittavissa siinä ilmeisyydessä, jolla suhtautuminen Venäjään vieraana, erilaisena ja vaikeaselkoisena dominoi sen tulkintaa⁵³. Vierauteen liittyvä epävarmuus lisää mahdollisuutta

---

⁵² Altheide 2003, 39.

⁵³ Lukijoiden etäisyyden tunne Venäjää kohtaan, verrattuna esimerkiksi amerikkalaisiin, saattaa johtua siitä, että *Karjalaisessa* ja *Suomi24:ssä* käytetyissä perusteluissa Venäjän toiminnalle käytettiin verrattain harvoin venäläisiä lähteitä. Ilmeisen kielimuurin lisäksi on huomattava, etteivät varsinkaan venäläiset viranomaistietolähteet ole usein saatavilla yhtä helposti kuin monet länsimaalaiset lähteet. Kts. de Smaele 2009.

pelon yksilölliseen kokemukseen kohtaamastansa uhasta⁵⁴, jonka lisäksi se vaikuttaa myös riskiarvioihin⁵⁵. Yhteisten sosiaalisten normien puuttumisen ja samaistumisen ongelmallisuus heikentää puolestaan luottamuksen luomista⁵⁶. Venäjä-pelkojen diskurssien kannalta on tärkeää arvioida, kuinka venäläisen toiseuden vierautta suomalaisuudelle luodaan ja toisinnetaan sekä miten se vaikuttaa tulkintoihin.

Karjalaisen ulkomaan uutisoinnissa Venäjä esitetään usein kansainvälisen suurvaltapolitiikan ”pelaajana”. Journalistien analyttinen tulkinta Venäjän toiminnasta korosti usein sen aikeiden ja tavoitteiden läpinäkymättömyyttä sekä toisinaan symboliikkaa ja vaikeaselkoisuutta⁵⁷. Joissakin pääkirjoituksissa ja keskusteluissa muistutettiin kuinka Venäjä voi reagoida arvaamattomin ja ei-toivotuin tavoin, pohjautuen siihen, että he (Venäjän hallinto) ovat erilaisia kuin ”me” (suomalaiset tai länsimaalaiset). Lukijoiden etäisyyden tunne Venäjää kohtaan, verrattuna esimerkiksi amerikkalaisiin, saattaa johtua siitä, että *Karjalaisessa* ja Suomi24:ssä käytetyissä perusteluissa Venäjän toiminnalle käytettiin verrattain harvoin venäläisiä lähteitä. Ilmeisen kielimuurin lisäksi on huomattava, etteivät varsinkaan venäläiset viranomaistietolähteet ole usein saatavilla yhtä helposti kuin monet länsimaalaiset lähteet.⁵⁸

Luottamuspuolan ja keskinäisen ymmärtämättömyyden uhat nähtiin molemminpuoliseksi. Esimerkiksi Euroopan yhtenäisyyden kunniaksi tehty EY-lipun liputuksen (10.7.) pelättiin *Karjalaisessa* tulevan Venäjällä väärin tulkituksi sitä vastaan kohdistettuna propagandahyökkäyksenä. Suomen pelättiin halustaan huolimatta voivan suututtaa Venäjän. Toisaalta Venäjän sotilaallista toimintaa Itämerellä tulkittiin symbolisena viestintänä. Tämä perustui erityisesti venäläisviranomaisten kiistämiin hävittäjien ilmatilaloukkauksiin, jotka suomalaisten viranomaistietojen mukaan olivat kuitenkin kiistämättömiä. Myös keskusteluissa usein toistuva erimielisyys Venäjä-pelon aiheellisuudesta liittyy sen nonverbaalisten signaalien tulkintaan. Venäjän ymmärrettiin jopa itse haluavan johdattaa muita harhaan. Esimerkiksi *Karjalaisen* uutisessa 4.8. puolustustutkimuslaitos FOI:n tutkimusjohtaja epäili Kremlin Itämeren maille lähettämän neuvottelukutsun tarkoitusta, ”koska Venäjälle voi olla tärkeämpää neuvottelujen aloittaminen kuin lopputulos”.

Suomalaisten Venäjä-pelkoon viitattiin suoraan vain harvassa *Karjalaisen* uutisessa, mutta tuolloin pelkoa saatettiin kyseenalaistaa ja tulkita pelkääjien tietämättömyyteen perustuvaksi. Yksi näistä tapauksista oli 4.10. julkaistu artikkeli suomalaisten nuorten haluttomuudesta lähteä Venäjälle vaihto-opiskelijaksi. Ilmiön syyksi vihjattiin Venäjän tuntemattomuuteen ja vierauteen liittyvä karsastaminen, mitä myös kyseenalaistettiin tarpeettomana Petroskoista ja Pietarista kokemusta hankkineen opiskelijan haastattelussa. 14.10. julkaistussa uutisessa maanpuolustusjuhlassa puhunut kenraalimajuri puolestaan rauhoitteli huolta Venäjän

---

⁵⁴ Laurén 2012, 43.

⁵⁵ Ennalta-arvaamattomien asioiden kohdalla yksi riskiarvio yleistetään jokaiseen tapaukseen. Mikäli ennalta-arvattavuus on puolestaan korkea, osuvat riskiarvot paremmin validien uhkien kanssa yhteen. Lisäksi riskiarvioon vaikuttaa ihmisten ”ankkuroidut” ennakko-oletukset lopputuloksesta. Eränen 2001, 13, 21.

⁵⁶ Nooteboom 2012, 14.

⁵⁷ Myös akateemisista tutkimuksissa on tulkittu Venäjän hallintotavan olevan erityisen läpinäkymätön. Esim. Ledeneva 2015.

⁵⁸ Kts. de Smaele 2009.

lisääntyneestä sotilaallisesta läsnäolosta Itämerellä ”turhana hämmästelynä”. Hän selitti sotilasjoukkojen lisäämisen olevan odotettavaa silloin, kun ”*Suomen alueella nähdään jatkuvasti harjoittelevia vieraita joukkoja*”. Tämä järkeily korostaa edellä mainittua ideaa, jossa huolen ytimeksi ei sinänsä välttämättä käsitetä Venäjän sotilaallisen voiman lisääntymistä Suomen lähellä, vaan niiden toimintaan yhdistetty ennalta-arvaamattomuus ja Suomen mahdollisuudet vaikuttaa niihin. Tämän perusteella tieto siitä, että Venäjän intressit ovat suomalaisittain ymmärretty legitiimeinä ja toiminta ennustettavana, voisi vähentää pelon tunnetta.

Osaltaan Venäjään liitettyä ennalta-arvaamattomuutta perusteltiin näkemyksellä Venäjän institutionaalista epävakauksesta. Kaksi päivää Duuman vaalien jälkeen *Karjalaisen* pääkirjoituksessa 20.9. Venäjän arveltiin voivan muuttua arvaamattomiin suuntiin lähitulevaisuudessa huolimatta vaalituloksen viittaamasta nykyisen eliitin vallan lujuudesta. Väistämätön vallan vaihto Vladimir Putinin presidenttiyden jälkeen tulkittiin riskialttiina, koska sille ei nähty olevan institutionaalista pohjaa. Venäjän arvaamattomuuden pelkoon viittasi myös useissa kirjoituksissa ilmaistu pessimistinen suhtautuminen siihen, mitä seuraa kansainvälisen dynamiikan muutoksista uuteen ja tuntemattomaan suuntaan. Tällaisia spekulatioita herätti Trumpin presidenttiys sekä Venäjän ja Turkin suhteiden lähentyminen. Suomi24:n keskusteluissa mainittiin lisäksi myös viranomaisten korruption tekevän Venäjästä sisäisesti heikosti hallitun ja siten arvaamattoman (tammikuu 2016).

Venäjän toiseutta voi lisätä useissa tapauksissa epäsuorat, mutta asiayhteydessä helposti tunnistettavat viittaukset sen osallisuudesta eri asioissa⁵⁹, kuten ”Suomen ja Ruotsin yhteisissä Ahvenanmaata koskevissa turvallisuusintresseissä”, ”Itämeren muuttuneessa turvallisuusympäristössä” tai ”epäilyttävissä ulkomaalaisten kiinteistökaupoissa”:

”(SUPOn) eduskunnalle toimittama lausunto sanoo nyt virallisesti ja ääneen sen, mistä yksittäiset kansanedustajat, virkamiehet ja tavalliset kansalaiset ovat puhuneet jo pitkään: huolen venäläisten epärationaalisilta näyttävistä maakaupoista --- Toki virallisissa asiakirjoissa puhutaan yhä diplomaattisesti ulkomaalaisista, mutta huolen suunta on kaikille selkeä, ja se on itä.”⁶⁰

Muutamassa ilmeisen herkkäluontoisissa tapauksissa, kuten MH17-turmaan liittyneissä BUK-tutkinnan uutisoinneissa⁶¹, Venäjään viitattiin korostetun varovaisesti. Vaikka tämä tehdään *Karjalaisessa* luultavasti varovaisuuden ja korrektiuden nimissä, vihjaileva uutisointi on saattanut edesauttaa Venäjään liitetyn vierauden ja vaaran tunnetta lukijoille. Arkojen asioiden tabu-luonteisuus julkisuudessa liitettiin myös Neuvostoliiton ”YYA-Suomen pelokkaaseen

---

⁵⁹ Altheiden mukaan pelko sulautuu ja assosioituu eri aiheisiin ajan myötä niin, ettei pelosta tarvitse ennen pitkää puhua, siihen voidaan viitata epäsuorasti 2003, 37.

⁶⁰ *Karjalainen* 4.11., pääkirjoitus.

⁶¹ Syyskuussa uutisoitiin Keskusrikospoliisin tehneen kansainvälisen tutkijaryhmän pyynnöstä simulaatioita BUK-ohjuksilla auttaakseen tutkimuksissa MH17-matkustajakoneen alas ampumisen syistä, joihin Venäjä liittymistä oli epäilty.

hiljaisuuteen”⁶². Tämän tabun ylläpitäjiksi yhdistettiin mielipidekirjoituksissa ja Suomi24:ssa ”suomettuneet Venäjän sympatisoijat”. Toisaalta, joissakin kirjoituksissa puolestaan syytettiin suomalaisia tiedotusvälineitä pelon lietsomisesta Venäjää kohtaan. Niiden kerrottiin raportoivan Venäjästä epätasapainoisesti uhkia korostamalla.

Karjalaisen ja Suomi24:n mielipidekirjoituksissa Venäjän ymmärrettiin käyttävän uudenlaisia ja odottamattomiakin keinoja vaikuttaa Suomessa ja muualla ulkomailla niin sanotun ”hybridisodan” kontekstissa. Ukrainassa Venäjän käyttämien tunnistamattomien joukkojen lisäksi tällaisina keinoina mainittiin ”informaatioisota” ja pakolaisten yllättävä päästäminen Suomen vastaiselle rajalle. Uhan erikoisuuteen perustuen kirjoittajat saattoivat jättää perustelematta, mitä lopulta pelätään tapahtuvan ja millä perusteella, koska ”mitä vain voi tulla rajan takaa”.

Keskusteluissa ilmeni yleinen oletus siitä, että osa suomalaisista uskoo kaiken pahan tulevan idästä, minkä vuoksi useat Venäjää kritisoivat kirjoitukset pyrkivät erikseen tarkentamaan, ettei heidän uhkakuvansa ole kaiken kattava: *”Kaikki paha ei tule idästä, mutta Venäjän toimet aiheuttavat varmasti suurta huolta päättäjissämme ja tavallisissa kansalaisissa.”* (*Karjalainen*, mielipide 26.7.) Uhka- ja pelkokuvien geopolitiikkakeskeisyyden korostamisella pyrittiin perustelevaan etenkin sitä, ettei kirjoittajalla ollut mitään venäläisiä ihmisiä vastaan sinänsä, vaan heidän hallintoaan. Tähän saattoi liittyä myös se, miksi Kremlin ajaman ja suomalaisten usein kritisoiman ja tuomitsevan ulkopoliittikan nauttimaa kansansuosiota venäläisten keskuudessa ei keskusteluissa mainittu. Ainakin pelon diskursseihin sopisi, ettei siitä puhuttu juuri soveliaisuuden vuoksi.

Asioiden ”geopolitisoitumista” pelättiin useissa asiayhteyksissä liittyen paitsi paluuseen kylmän sodan etupiirijakoihin, myös uusien elämänalueiden sekaantumista turvallisuus- ja suurvaltapoliittikkaan. Huoli siitä, että Kreml voi liittää turismin osaksi geopolitiittista keinovalikoimaansa esitettiin pääkirjoituksessa 11.8., viitaten Turkkiin, jonne venäläisturistit lakkasivat matkustamasta maiden välien tulehduttua. *Karjalaisen* uutisessa 22.9. kerrottiin ruotsalaisviranomaisten epäilystä, että venäläiset vakoojat olisivat teeskennelleet turisteja vakoillakseen Ruotsin sotilasharjoituksia. Pääkirjoituksessa 4.11. kerrottiin huolista, jotka liittyivät strategisten kiinteistöjen kaupan rajoittamiseen venäläisiltä:

”Pitkään venäläisten puuhien esiin nostamista suitsi se, ettei Suomessa haluttu lisätä venäläisiä turisteja ja ostosmatkailijoita kohtaan tunnettavaa rasismia. He eivät saa olla epäluulon kohde nytkään”.

Tutkimusaineistossani mainittiin kertaalleen (maaliskuu 2014, alle kuukausi Krimin miehityksen jälkeen) pelko, joka kohdistuu venäläisiin Suomessa ”viidentenä kolonnana”: *”venäläiset tulevat tänne ainoastaan sen takia, että Puuttini saa syyn tuoda sotilaansa tänne*

---

⁶² Esimerkiksi kulttuuriosaston artikkeli 25.10. Unkarin kansannousun 60-vuotispäivästä kertoi kuinka Suomen lehdistön kirjoituksissa ei saanut viitata itänaapuriin (Neuvostoliittoon).

niitä suojelemaan”. Kyseisessä keskustelussa ilmaistiin myös huoli siitä, että tällaista leimaamista käytettäisiin venäläisiin kohdistuvan muukalaisvihan lisäämiseen:

”Sinä ryssävihainen ihminen, mene itseesi ja mieti sitä tosiasia, että elämä saattaa yllättää monellakin tavoin ja silloin ystävä rotuun, syntymäpaikkaan, sukupuoleen, ikään katsomatta voi olla tärkeä sinun itsesi kannalta.” (emt.)

Näissä keskustelujen metatasolla esitetyissä pelon kritiikeissä viitattiin näiden käsityksien perustuvan usein todellisuudesta irrallisiin vierauden myytteihin. Monien suomalaisten oletettuja pelkoja perusteltiin aiheettomiksi vertaamalla niitä kirjoittajan omaan henkilökohtaiseen ”todelliseen” kokemukseen venäläisistä ja Venäjästä. Esimerkiksi Suomi24:ssa tammikuussa 2016 väitteeseen venäläisten muukalaisviamielisyydestä syynä pakolaisuudelle Venäjältä vastattiin huomauttamalla *”Kas kummaa. Ei minua vain. Hyvät on olleet olot minulla venäjällä.”* Näissä puheenvuoroissa kiistetyn väittämän uskottiin perustuvan pelkonsa realiteettien sijaan tosiasiaissa ihmisten peiteltyihin ennakoasenteisiin.

Turvallisuuspoliittinen keskustelu ja pelolla leimaaminen

Olen edellä maininnut, että osa *Karjalaisessa* ja Suomi24:n kirjoituksista, etenkin pääkirjoitukset suosivat konservatiivisesti hallitsevaa kansainvälisten asiain tilaa suurten muutosten sijaan. Toisaalta, monet Suomen turvallisuuspolitiikka käsittelevät mielipidekirjoitukset käsittelivät keskeisesti sitä, mitä uhkia ja vaaroja tulisi pelätä ja miten niihin tulee reagoida. Samalla käsitystä Venäjän pelosta käytettiin osoittaessa toisten poliittisten toimijoiden epäluotettavuutta.

Osa turvallisuuspoliittiseen keskusteluun osallistuneista kirjoittajista, vetosi Mannerheimin, Paasikiven ja Kekkonen politiikan mukaisesti pidättäytymään ”länsimaisesta idealismista” tai ”hurmiosta”, tarkoittaen Suomen pidättäytymistä yhteistyöstä USA:n kanssa. Tämän sijaan kehoitettiin pyrkimään diplomaattiseen ”ulkopoliittiseen realismiin” Venäjän kanssa pyrkimällä tai palautumalla puolueettoman aseman suurvaltojen välissä. Tämän linjan vastapuoleksi profiloitunut osa keskustelijoista kritisoi kyseistä suuntausta suomettumisena ja ideologisena (usein vasemmistolaisena) Venäjän sympatisointina. Tästä uskomuksesta huolimatta myös niin sanotut suomettumisen diskurssit viittaavat Venäjä-pelkoon, koska Venäjän reaktioiden Suomen transatlantiseen sotilaalliseen yhteistyöhön uskotaan olevan vaarallisia. Amerikan ja Naton reaktioita yhteistyöstä pidättäytymisestä ei puolestaan esitetty uhkana. Lisäksi suomettumisen käsitys ohjaa ilmeisesti pikemminkin suvaitsemaan kuin hyväksymään ja pitämään Venäjästä.

Venäjä-pelkojen rooli Nato-keskustelussa näkyi siinä, uskoivatko kirjoittajat Kremlin kunnioittavan Suomen sotilaallista liittoutumattomuutta vai Suomen olevan vaarassa joutua konfliktiin Venäjän kanssa joka tapauksessa. *”Minä taas nukun huonosti. Jos emme liity Natoon, niin Venäjä on uhka.”* (SMS 10.8.) Näissä kirjoituksissa ilmeni rivien välistä käsitys, ettei Venäjän voida luottaa jättävän käyttämättä sotilaallisten voimasuhteiden epätasapainoon perustuvaa Suomen haavoittuvaisuutta tavalla tai toisella hyväkseen. Etenkin Suomi24:n

keskusteluissa harmiteltiin asevoimien epäsuhdetta ja sitä, kuinka helppoa Venäjän olisi vallata Suomi. Ne, jotka uskoivat Venäjän kunnioittavan Suomen ulkopuolisuutta, kritisoivat puolestaan useammin Yhdysvaltojen, Naton ja Viron konfliktihakuisuutta Venäjän kanssa sekä uskoivat niiden haluavan vetää Suomen mukaansa konfliktiin. Suomalaisen median roolia puolestaan kritisoitiin sekä sen uskaltamattomuudesta kritisoida Venäjää (esim. 11.9.), että Venäjä-pelkojen lietsomisesta Nato-jäsenyyden kannatuksen toivossa.

”Minua ihmetyttää tämä Venäjän uhka. Venäjä on vähentänyt kylmän sodan jälkeen valtavasti asevoimiaan Itämerellä ja sillä on nyt vähemmän kuin Natolla ja Ruotsilla. Olisiko niin että valtamedia luo Venäjä-uhkaa Natokannatuksen vuoksi? Kaupallisista syistä Venäjä ei halua konfliktia Itämeren alueelle. Nato-sopimus pilaa Venäjä-suhteet ja taloudellisesti maksaa. Viholliskuva on tarpeen myös armeijalle: kalliit asehankinnat.”
(Mielipide 13.7.)

Näistä esimerkit havainnollistavat, kuinka Venäjä-keskustelut nousivat usein metatasolle koskemaan keskusteluja itseään. Venäjän pelko nähtiin erityisesti suomalaisten poliittisena pelinä ja huonosti perustellun pelon pelättiin johdattavan ihmisiä huonoihin päätöksiin. Väittelyissä vastaosapuolten loogisuutta ja järkevyyttä kritisoitiin Venäjä-pelon ja länsihurmion tai vaihtoehtoisesti idealismin sumentamiksi. Toinen osapuoli nähtiin joko luomassa keinotekoisia Venäjä-pelkokuvia, jotta liittyttäisiin Natoon tai peloteltavan Venäjän avulla ihmisiä olemaan puhumatta Natosta. Lisäksi Naton vastaiset puheenvuorot usein käsittivät, että heitä peloteltiin hiljaisiksi ”Venäjän trolli” -leiman avulla. Nämä puheenvuorot olivat jo itsessään niin politisoituneita, ettei niissä tyydytty osoittamaan pelkojen tarpeettomuutta, vaan kehoitettiin tekemään ”loogisesti” päinvastoin kuin Venäjää pelätessä tehdään.

Passiiviset uhat

Pelkodiskurssien analyysissä on tärkeää, vaikkakin haasteellista arvioida paitsi sitä, mitä diskurssit mahdollistavat, myös sitä, minkä tulkinnan ja käsitysmahdollisuuden ne sulkevat. Tähän liittyen tutkimusaineistossani oli uhkia, jotka mainittiin uutisissa, tietoartikkeleissa ja mielipidekirjoituksissa, mutta jotka eivät aiheuttaneet keskusteluissa resonointia. Niille ei annettu siis tutkimusaineistoni puitteissa akuutin vaaran, huolen tai pelon merkityksiä. Tällaisia niin sanotusti huolettomia huolenaiheita olivat laajaan turvallisuuskäsitykseen liittyvät rikollisuus, ympäristönsuojelu⁶³ sekä terveysasiat kuten hygienia, sukupuolitaudit ja huumausaineet, jotka vielä 90- ja 2000-luvuilla kuuluivat oleellisesti Venäjän uhkakuviiin⁶⁴.

Hieman itselleni yllättäen myös energiaturvallisuus oli yksi keskustelua herättämättömistä aiheista, vaikka *Karjalaisen* ajankohtaisissa uutisissa mainittiin pohjoismaiden

---

⁶³ 2.7. Aino Rekolan artikkeli Suomen, Norjan ja Venäjän yhteisen luonnonsuojeluvyöhykkeen tarpeellisuudesta

⁶⁴ Moisio 1998 ja Laine 2015, 105

energiariippuvuus Venäjästä (28.9.) sekä Pyhäjoelle suunniteltu ydinvoimalahanke (30.8.)⁶⁵. Nostan tämän energiaturvallisuuskysymysten vaihtoehtoisen uhkakuvan esiin siksi, koska sen huolien voidaan monin tavoin perustella olevan sotilaallisia huolia akuutimpia ja konkreettisempia⁶⁶. Aihe kyllä mainittiin uutisartikkeleissa, mutta siitä huolimatta energiaturvallisuuteen liittyvien uhkien poissaolo keskusteluissa voidaan arvella johtuvan ajankohtaisesta uutisagendasta. Raittila kirjoitti vuonna 2011 haastattelemansa suomalaisten esittäneen huolensa Venäjään liittyvään energia- ja ympäristöturvallisuuteen johtuen samoihin aikoihin tapahtuneesta Fukushima ydinvoimalaonnettomuudesta⁶⁷. Myös Eränen on kirjoittanut, että suomalaiset ottavat ydinvoimaan liittyvät riskit vakavasti, mutta hän lisää siihen liittyvien ahdistuksen ja pelkojen olevan matalampia, mikäli ihmisillä on riittävästi tietoa riskeistä⁶⁸. Tällä perusteella julkiseen keskustelun huolettomien uhkakäsitysten voidaan arvella johtuneen aiheista saatavilla olevan tiedon riittäväksi koetusta määrästä. Tähän viittasi myös aiemmin tässä artikkelissa mainitsemani venäläisen toiseuden käsitettä kyseenalaistanut kokemusperäinen kritiikki.

Johtopäätökset

Muun muassa pohjoiskarjalaisilla keskustelufoorumeilla usein esitetyn uskomuksen mukaan negatiiviset asenteet Venäjää kohtaan ovat tiedotusvälineistä peräisin. Tämän tutkimuksen empiria yhdessä aikaisemmin tehtyyn tutkimukseen osoittaa, että suomalaisten tiedotusvälineiden - tosin tässä tapaustutkimuksessa vain yksi maakuntalehti - esittämät Venäjä-kuvat jättävät tilaa ja vastuuta lukijan omille tulkinnoille, peloille ja toiveille. Aineistoni keskusteluissa ihmisten huolet pohjautuivat pitkäaikaisperspektiiviin siinä mielessä, etteivät keskustelijat viitanneet omien näkemystensä muuttuneen ajankohtaisuutisten ja politiikan seurauksena, vaikka argumentaatioissaan niihin viittasivatkin. Uhkan, vaaran ja pelon käsitykset kumpusivat osaltaan uskomuksesta suurvaltojen pelaamasta ikuisesta valtapelistä, josta pienemmät maat voivat joutua kärsimään johtuen joko huonosta valtion välisten suhteiden hoidosta tai jopa sivullisena uhrina. Tämä käsitys korostaa geopoliittisen uhan yhteydessä erilaisuutta Venäjän ja Suomen välillä vierastaen venäläisyyttä suomalaisuudesta ja länsimaisuudesta. Venäjän toiseuden painottamisesta voi olla vaikea päästä eroon, sillä turvallisuuskeskustelua dominoi helposti suurimman uhan, eli sotilaallisen konfliktin ehkäiseminen ja turvallistaminen. Tällaisesta toiseuden tuottamisesta on vaikea irtautua myös senkin vuoksi, että Venäjän valtion tiedotusvälineiden venäläisyyden narratiivi korostaa sen omaa toiseutta ”länsimaisuudesta”, joista yhdeksi Suomi usein kirjoituksissa profiloitiin.

---

⁶⁵ Ydinvoimalan laitoksen toimittaa Venäjän valtionyhtiö ja aiheen uutisessa Ulkopoliittisen instituutin selvitys viittasi hankkeeseen sisältyvän paljon riskejä (30.8.)

⁶⁶ Energian käyttö osana ulkopoliittista keinovalikoimaa on suoraan mainittu Venäjän virallisissa strategiadokumenteissa. Venäjän energiastrategia vuoteen 2030; Sen kynnyksellä käyttää energiaa politiikan välineenä on näytön perusteella sotilaallista voimaa matalampi. Sahakyan 2016; Suomi voi politiikallaan sotilaallista turvallisuutta helpommin vaikuttaa energiaturvallisuuteen ja esimerkiksi öljyn ja ydinvoiman käyttöön sinänsä sisältyvät omat ympäristöriskinsä.

⁶⁷ Raittila 2011, 142.

⁶⁸ Eränen 2001, 152.

Vahvistaen tutkimuskirjallisuudessa esitettyjä teorioita epäluottamuksen ja riskin laskemisesta, Pohjois-Karjalan foorumeilla käyty julkinen keskustelu viittasi pelon perustuvan osittain tiedon puutteeseen ja epäluotettavaan vierauteen. Tämä ilmeni perusteluissa, joissa viitattiin Venäjän ulkopoliittikan ennalta-arvaamattomuuteen ja tarkoituksien vaikeatulkintaisuuteen. Mielenkiintoista kyllä, jatkokommenteissa näitä näkemyksiä kyseenalaistettiin sillä, että kyseessä olisi pelko ja tietämättömyys venäläisyyttä ja venäläisiä, ei vain sen hallintoa kohtaan. Tutkimusaineistossa pelot eivät kohdentuneet suoraan venäläistä kansakuntaa kohtaan sinänsä, lukuun ottamatta muutamia keskustelijoita internetissä, minkä tulkitsin enemmän yleiseksi muukalaisvihaksi. Sen sijaan kirjoittajat itse kyseenalaistivat usein kriittisesti suomalaisten ennakkoasenteita venäläisiä kohtaan. Vaikka tätä kritiikkiä esitettiin välillä kevyin perustein, se muistuttaa aiheellisesti mahdollisuudesta, että julkisessa tilassa tuomittavat asenteet ja pelot peitetään kaunistellun julkisen retoriikan taakse. Venäjä-pelon ja muiden ennakkoasenteiden sekä kipupisteiden ilmaistiin olevan olemassa ainakin yhteisesti tunnistetun käsityksen kautta.

Turvallisuuspolitiikasta käytetty kieli oli usein epäsuoraa ja vihjailevaa, mikä antaa tilaa huonosti perustelluille päättelyille, joita on niille ominaisen epämääräisyyden vuoksi vaikea kumota. Toisaalta vähemmän suodatettu ja uhkafokukseltaan terävämpi Suomi24:n turvallisuuskeskustelu ei aineistoni perusteella tarkoittanut ainakaan pelkästään uhkakuvien kaventumista. Sen sijaan Karjalaisessa dominoinut ”Suomen pitää varoa tekemisiään, koska Venäjä on arvaamaton” -käsitys useammin kärjistyi muotoon ”Venäjä pyrkii valloittamaan Suomen, joten vahvistetaan rajoja!”. Tutkimuskirjallisuudessa on osoitettu, kuinka käsityksillä Venäjän vieraudesta ja toiseudesta on Suomessa pitkä historia, mihin on merkittävästi kuulunut uhan selittämätön mystiikka. Arvelen kuitenkin julkisessa keskustelussa tulleen aiempaa hyväksyttävämmäksi jättää uhkaväitteiden konkreettiset perustelut ohuiksi sen myötä, kun on yleistynyt käsitys Venäjän uudenlaisesta tuntemattomasta keinovalikoimasta esimerkiksi Ukrainassa.

Venäjä-pelot ovat merkittävilta osin sidottu sen historialliseen geopoliittiseen uhkaan suurvaltana Suomen rajan toisella puolen. Vaikka maantiede on pysyvää, perustuu uhan maantiede ihmisten muistissa verrattain lyhyisiin jaksoihin toisen maailmansodan ajalta ja vaiettuun läsnäolevaan uhkaan kylmän sodan aikana. Historiakuvat leimaantuvat näihin aikajaksoihin, vaikka suuri osa paikallishistoriasta kertoo myös ajoista, jotka eivät antaneet syytä pelkoon. Uhkajaksojen merkityksellisyys nähtiin ilmeisesti kaikista tärkeimmäksi silloin, kun Venäjää pyrittiin ymmärtämään. Moision mukaan aikaan sitomattoman uhkakuvan ylläpitäminen on kuitenkin ollut ”hyvinäkin aikoina” tärkeää kansalliselle identiteetille. Niin historia-artikkeleissa kuin uutisissa ja keskusteluissakin aihepiirin maantieteellinen relevanssi vaikutti käsitykseen uhkien hallittavuudesta. Paikallisissa asioissa suhde Venäjään ja venäläisiin oli tasapainoinen ja keskusteleva siinä, missä valtiokontekstissa suomalaiset esiintyivät useammin olosuhteiden rajoitetusti vaikuttamaan pystyvinä reagoijina ja potentiaalisina uhreina.

Kuten historiantutkimuksessa on Venäjä-pelkoja tulkittu ideologiaa varten valjastetuiksi, myös Pohjois-Karjalan julkisen keskustelun osallistajat tulkitsivat ne ajoittain enemmän

keinotekoisena osana suomalaista sisäistä politiikkaa kuin legitiimeihin uhkiin perustuvina. Näissä väittämissä väärän tiedon ja tunteiden uskottiin manipuloivan ihmisiä erityisesti Natoon, irti Natosta, olemaan hiljaa Natosta tai Venäjältä. Vaikka tiedon puute sekä tässä artikkelissani pitkälti ohittamani tunteet varmasti vaikuttavatkin Venäjä-pelkoihin, olivat ainakin Pohjois-Karjalan julkiseen keskusteluun osallistuvien lausunnot rakentuneet usein monipuolisen tiedon, käsitysten, perspektiivien ja käsitteiden ympärille. Vaikka uhkakuviin liitetty vaarallisuus ja akuuttius voivat vaihtua nopeasti, osoittaa Venäjä-keskusteluiden temaattinen jatkuvuus kuitenkin monissa asiayhteyksissä sen, kuinka tulkinnan mahdollisuuksia määrittävät pelon diskurssit muuttuvat hitaasti monipuolisten prosessien myötä.

Lähde ja kirjallisuus

Internet-lähteet

Karjalainen 2015. Mediatiedot 2016, *Karjalainen*,
<http://www.karjalainen.fi/images/misc/mediatiedot2016-web.pdf> luettu 19.5.2017

MTS. 2016. Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta.
http://www.defmin.fi/files/3573/MTS_mielipidetutkimusraportti_joukuu_2016.pdf

Nieminen Jouko 2016. Alueelliset kehitysnäkymät syksyllä 2016. *TEM ja ELY-keskuksen julkaisu 2/2016*
http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/2685/Alueelliset_kehitysnakymat_syksy_2016.pdf

Niiranen Kimmo. Meitä on monta, *Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto*, julkaistu <http://pohjois-karjala.fi/tilastot-vaesto> luettu 18.5.2017

Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto 2017. Työttömien osuus työvoimasta %, maaliskuu 2017. Julkaistu <http://pohjois-karjala.fi/documents/557926/1391580/Ty%C3%B6tt%C3%B6myysprosentti+kunnittain+maaliskuu+2017/e6449f6f-c347-4d1b-af56-75bb0295fc30?version=1.17>

Sahakyan Armine 2016. Belarus Is Latest Target of Russia's Use of Oil and Gas as Geopolitical Weapons. *The Huffington Post* http://www.huffingtonpost.com/armine-sahakyan/belarus-is-latest-target_b_10875636.html luettu 19.5.17

Suomi24 <http://keskustelu.suomi24.fi/paikkakunnat/pohjois-karjala>

Venäjän energiastrategia vuoteen 2030, Energitišeskaja strategija Rossii na period do 2030 goda, 2009. 13.11.2009 <http://www.infobio.ru/sites/default/files/Energostrategiya-2030.pdf>

Walker Shaun 2015. Putin admits Russian military presence in Ukraine for first time. *The Guardian* 17.12.2015. Luettu 24.11.2017

Tutkimuskirjallisuus

Altheide David 2003. Notes Towards A Politics Of Fear. *Journal for Crime, Conflict and the Media* 1 (1) 37–54.

Andersson Benedict 2007. *Kuvitellut yhteisöt: Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Vastapaino, Tampere.

Buzan Barry, Wæver Ole, Wilde Jaap de 1998. *Security: a new framework for analysis*. Rienner, Boulder.

Eränen Liisa 2001. Sensible fear: Finnish reactions to the threat of a nuclear accident in Sosnovyi Bor, Russia, Monila Oy, Helsinki.

Ferraro Kenneth 1995. *Fear of crime: interpreting victimization risk*, State University of New York Press, Albany, NY.

Husa Sari 1995. Foucault'lainen metodi. *niin & näin* 3/95, 42–48.

Immonen Kari 1987. *Ryssästä saa puhua...: Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918-39*. Otava, Helsinki.

Jukarainen Pirjo 2000. *Rauhan ja raudan rajoilla: nuorten tilallis- ja identiteettipoliittisia maailmanjäsenyyksiä Suomen ja Venäjän sekä Ruotsin ja Suomen rajojen tuntumassa*. Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus 2000, Helsinki.

Karemaa Outi 1995. Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä: venäläisviha Suomessa 1917-1923. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Kivioja Virpi 2016. Vieras vaan ei vihollinen: Suomalaisten ja saksalaisten maantiedon oppikirjojen venäläiskuva 1933-1944. Historiatieteellinen aikakauskirja *Lähde* 2016, 106–137.

Klinge Matti 1972. Vihan veljistä valtiososialismiin: yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta. WSOY, Porvoo.

Laine Jussi 2015. No news is good news? Making the Finnish public image of Russia. *Geojournal*, 80:93–112.

Laurén Kirsi 2012. Fear in Border Narratives: Perspectives of the Finnis-Russian Border. *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 01 December 2012, Vol.52, 39–62.

Ledeneva Alena. 2015. Venäjän epävirallinen hallinto. *Idäntutkimus* 1/2015, 3–14.

Lehtisaari Katja, Karppinen Kari, Harjuniemi Timo, Grönlund Mikko, Lindén Carl-Gustav, Nieminen Hannu & Viljakainen Anna 2012. *Media Convergence and Business Models: Responses of Finnish Daily Newspapers*. Media and Communication Studies Research Reports 4/2012, Helsinki University Print, Helsinki.

Lounasmeri Lotta (toim.) 2011. *Näin naapurista: Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Vastapaino, Tampere.

Moisio Sami 1998. Finland, geopolitical image of threat and the post-cold war confusion, *Geopolitics*, 3:3, 104–124.

Nooteboom Bart 2012. The Dynamics of Trust: Communication, Action and Third Parties. Teoksessa *Trust: Comparative Perspectives*. Sasaki Masamichi, Marsh Robert (toim.) Brill Academic Pub. 9–30.

Pietiläinen Jukka 2011. Venäjä ulkomaan uutisoinnin kohteena: Erikoistapaus? Teoksessa Lounasmeri Lotta (toim.) *Näin naapurista: Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Vastapaino, Tampere, 171–189.

Raittila Pentti. 2011. Venäjä kansalaismielipiteessä. Teoksessa Lounasmeri Lotta (toim.) *Näin naapurista: Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Vastapaino, Tampere, 125–168.

Weeks Brian 2015. Emotions, Partisanship, and Misperceptions: How Anger and Anxiety Moderate the Effect of Partisan Bias on Susceptibility to Political Misinformation. *Journal of Communication* 65 (2015) 699–719.